

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

AA ./ riksåklagaren ang. näringspenningtvätt, grovt brott

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2020-12-22 i mål B 1119-20)

Högsta domstolen har beslutat att riksåklagaren ska svara skriftligen på överklagandet. Jag vill anföra följande.

Jag har inhämtat yttrande från Ekobrottsmyndigheten. Yttrandet bifogas.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Enligt min mening finns det skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Ekobrottsmyndigheten har i sitt yttrande redogjort för åtalet, underrättsdomarna och AAs överklagande. Jag får i dessa delar hänvisa till yttrandet.

Grunder och frågan om prövningstillstånd

Den rättsliga regleringen

Utöver det som nämns i Ekobrottsmyndighetens yttrande vill jag redovisa följande.

I Ekobrottsmyndighetens yttrande konstateras att det i propositionen till penningtvättsbrottslagen uttalas att grunden för straffansvaret är att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Som ett exempel på en sådan omständighet nämns i propositionen sättet på vilket transaktionen genomförs.

Utöver det som således framgår av förarbetena nämns i den juridiska litteraturen, beträffande penningtransaktioner, det förhållandet att en transaktion avser en stor mängd kontanter som ett exempel på en sådan kvalificerande omständighet som innebär att det skäligen ska kunna antas att åtgärden vidtas i penningtvättssyfte (se Asp, Petter, Lag [2014:307] om straff för penningtvättsbrott, Lexino 2021-02-04, kommentaren till 7 § under rubriken 2.1.3 Medverkan till en åtgärd som skäligen kan antas vara utförd i penningtvättssyfte och Ulväng/Jareborg/Friberg/Asp, Brotten mot allmänheten och staten, 2 uppl., 2014, s. 85).

När det gäller användande av kontanter refererar Ekobrottsmyndigheten till en svarsskrivelse i ett annat mål som riksåklagaren tidigare i år gett in till Högsta domstolen. I svarsskrivelsen uttalades följande.

Sveriges riksbank ger årligen ut rapporten ”Så betalar svenskarna” i vilken utvecklingen på betalningsmarknaden beskrivs och analyseras. Rapporten sammanfattar utvecklingen under det gångna året och redogör för Riksbankens bedömningar och politik på området. I 2020 års rapport konstateras att svenskarna allt oftare betalar med kort eller Swish i stället för med kontanter. Svenskarna använder således alltmer sällan kontanter. På tio år har andelen som betalar med kontanter fallit från runt 40 procent till under 10 procent. Kontanter används nu mest för små betalningar och främst av äldre personer. Bankkort, där pengar dras direkt från ett bankkonto, är idag det vanligaste sättet att betala i butik oavsett storleken på betalningen. Kontanter används däremot oftare till mindre betalningar, under 100 kronor, samtidigt som kreditkort (där kunden betalar med kredit från banken och sedan får en faktura) används oftare ju högre summa man handlar för (se <https://www.riksbank.se/sv/betalningar--kontanter/sa-betalar-svenskarna/sa-betalar-svenskarna-2020/>).

Enligt 1 kap. 2 § första stycket 15 lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism gäller lagen bl.a. för fysiska och juridiska personer som driver yrkesmässig handel med varor, om det kan antas att det i verksamheten eller i en del av verksamheten genomförs eller kommer att genomföras transaktioner, enstaka eller sådana som kan antas ha samband, som innebär att ett utbetalt eller mottaget belopp i kontanter uppgår till motsvarande 5 000 euro eller mer. All yrkesmässig kontanthandel med varor omfattas av lagen. Minimibeloppet sänktes från 15 000 till 5 000 euro när den nya penningtvättslagen trädde i kraft den 1 augusti 2017. För handelsföretag som tar emot kontant betalning på 5 000 euro och uppåt innebär lagen ett utökat krav på rutiner. Företagen måste bl.a. vidta grundläggande åtgärder för riskbedömning och kundkännedom samt ha rutiner för god kundkontroll och intern redovisning (se 2 och 3 kap.). Av lagens 7 kap. framgår att de handelsföretag som omfattas av lagen står under tillsyn av länsstyrelsen. Genom tillsynen kontrolleras att verksamheten drivs i enlighet med lagen och de föreskrifter som meddelats med stöd av lagen. Om så inte sker kan företagen bl.a. åläggas sanktionsavgifter.

I detta sammanhang kan också nämnas att Svensk Handel i samband med att den nya penningtvättslagen trädde i kraft rekommenderade handlarna att inte ta emot mer än 45 000 kronor i kontant betalning. Detta i det uttalade syftet att undvika det omfattande åtagande som det innebär att ta emot kontant betalning på 5 000

euro, (se <https://www.svenskhandel.se/nyhetscenter/nyheter/2017/ny-penningtvattslag/>).

Polismyndigheten har sedan 2018 ett samlat ansvar för en samordningsfunktion för åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Samordningsfunktionen består av 16 myndigheter och Sveriges advokatsamfund. En av samordningsfunktionens uppgifter är att årligen ta fram en nationell riskbedömning på området. Den första riskbedömningen publicerades 2019 och förberedelser inför nästa riskbedömning pågår. I 2019 års riskbedömning uttalades att nya betalningslösningar har bidragit till att det svenska samhället i snabb takt blir allt mer kontantlöst. Samtidigt pekas hantering av kontanter med höga värden ofta ut internationellt som ett högriskområde för penningtvätt. Detta anges även gälla i Sverige. Kriminella aktörer fortsätter, trots det allt mer kontantlösa samhället, att använda kontanter för att begränsa spårbarheten och minska risken för upptäckt. Samordningsfunktionen bedömde att kontanthantering utgjorde ett fokusområde där åtgärder kan behöva vidtas. Sverige konstaterades vara ett av världens mest kontantlösa länder, samtidigt som kontanter används i betydande utsträckning i flera penningtvättsammanhang. Ytterligare åtgärder för att begränsa möjligheterna till storskalig kontanthantering bedömdes sannolikt kunna komma att bidra till att försvåra för de kriminella att tvätta pengar (se https://polisen.se/contentassets/1b51f95f9d1748a9ac9c1098685fc8f7/nationell-riskbedomning_slutversion_190610.pdf).

Ekobrottsmyndigheten konstaterar att det för uppsåt till näringspenningtvätt inte krävs att gärningsmannen själv har insett att åtgärden är utförd i penningtvättssyfte. I propositionen uttalas att det förhållandet att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen ”i sådant syfte som anges i 3 §” är ett objektivi rekvisit som ska vara täckt av gärningsmannens uppsåt. Gärningsmannen måste inte själv ha gjort bedömningen att åtgärden i fråga skäligen kan antas vara vidtagen i syfte att dölja eller främja, men de omständigheter som ligger till grund för en bedömning att så är fallet ska vara täckta av gärningsmannens uppsåt. Orden ”skäligen kan antas” har alltså närmast till funktion att peka på att det är omständigheterna under vilka åtgärden vidtogs som bör vara avgörande för om ett klandervärt risktagande ska anses föreligga (se prop. 2013/14:121 s. 115).

I NJA 2020 s. 545 ”15 000 kronor”, som bl.a. gällde ansvar för näringspenningtvätt, ringa brott, refererar Högsta domstolen till det nyss nämnda uttalandet i författningskommentaren. Därvid uttalar Högsta domstolen följande om uppsåtskravet.

23. Att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i visst syfte är ett objektivi rekvisit som ska vara täckt av gärningsmannens uppsåt. Enligt motiven är det inte nödvändigt för ansvar att gärningsmannen själv har gjort bedömningen att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i syfte att dölja eller främja. De omständigheter som ligger till grund för bedömningen att så är fallet ska dock vara täckta av gärningsmannens uppsåt. (Se a. prop. s. 115.) Det är alltså inte i första hand fråga om att bedöma vad gärningsmannen själv har insett beträffande syftet med åtgärden.

24. Grunden för straffansvaret är enligt motiven att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande (se a. prop. s. 115). Det innebär att gär-

ningsmannen ska kunna klandras för att han eller hon uppsåtligen tar en risk när en viss handling utförs. Det krävs visserligen inte att gärningsmannen själv gör bedömningen att åtgärden skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Situationerna kan dock te sig mycket olika och enbart kännedom om de faktiska omständigheterna kan därför inte alltid anses tillräcklig för straffansvar enligt bestämmelsen. Bland annat hänger detta samman med att penningtvätt kan innehålla inslag som i sig inte är anmärkningsvärda, i vart fall inte för den som bara ser den enskilda transaktionen och inte hela det sammanhang som den ingår i.

25. Omständigheterna kring transaktionen i det enskilda fallet kan i och för sig vara så kvalificerade att kunskap om dem måste leda till misstanken att åtgärden har vidtagits i ett penningtvättssyfte. I andra fall är emellertid omständigheterna inte så kvalificerade. Det är då inte tillräckligt för straffansvar att gärningsmannen känner till de faktiska omständigheterna. Det måste i sådana fall därutöver krävas att han eller hon förstår åtminstone att åtgärden kan innefatta ett riskmoment.

I Lexinos kommentar till brottsbalken uttalas följande i anslutning till rättsfallet ”15 000 kronor” (se Asp, Petter, Lag [2014:307] om straff för penningtvättsbrott, Lexino 2021-02-04, kommentaren till 7 § under rubriken 2.1.4 Det allmänna uppsåtskravet).

Rättsfallet gällde förvisso inte näringspenningtvätt i strikt mening, utan den motsvarighet utom näringskontexten som regleras i 7 § tredje stycket andra meningen. Eftersom brottet näringspenningtvätt, som regleras i paragrafens båda första stycken, är uppbyggt på samma sätt är de principuttalanden som görs emellertid relevanta också när fråga är om näringspenningtvätt i egentlig mening. En hållning som innebär att det alltid är tillräckligt med uppsåt till de faktiska omständigheterna kring gärningen skulle – eftersom det som ska täckas blir så begränsat – innebära att ansvar för uppsåtsbrott skulle kunna drabba också den som inte ens kan sägas ha varit oaktsam i förhållande till att situationen faktiskt var misstänkt eller underlig och därför inte kan sägas ha gjort sig skyldig till ett sådant risktagande som bestämmelsen avser att träffa.

När det gäller straffvärdebedömningen nämner Ekobrottsmyndigheten rättsfallen ”Penningtvätthjälpen I–III” (NJA 2018 s. 1010) och ”Tavelbedrägeriet” (NJA 2019 s. 305). Här kan tilläggas att Högsta domstolen i ”Tavelbedrägeriet” uttalar att värdet av godset i rättsfallet ”Pälshäleriet” (NJA 2013 s. 654) uppgick till cirka 12 basbelopp, vilket ansågs motsvara ett straffvärde om fängelse i nio månader.

Avseende frågan om brottsenhet kan till de rättsfall som Ekobrottsmyndigheten och hovrätten nämner läggas NJA 2012 s. 886. Målet gällde bedrägeri och bidragsbrott. Högsta domstolen konstaterade att det aktuella fallet hade likheter med det som rättsfallet ”Socialbidragen” (NJA 2007 s. 973) avsåg. Det rörde sig om återkommande periodiska utbetalningar från en och samma myndighet och samtliga brottsrekvisit för fullbordat bedrägeri hade varit uppfyllda vid de olika utbetalningarna. Att den tilltalade skulle ha haft en plan redan från början att tillskansa sig ersättningar som han inte hade rätt till hade inte påståtts. Det förhållandet att den tilltalade inte vid vart och ett av tillfällena hade uppträtt

en ny ansökan utan i stället genom fortlöpande passivitet hade föranlett utbetalningarna ledde enligt Högsta domstolen inte till att det fanns skäl att se det inträffade som ett enda bedrägeribrott.

I det nu aktuella sammanhanget kan också nämnas att i NJA 2018 s. 634 ”De upprepade skattebrotten” hade den tilltalade under två och ett halvt års tid vid åtta tillfällen till Skatteverket lämnat skattedeclarationer i vilka lämnades oriktiga uppgifter om mervärdesskatt. Vid ett tillfälle hade den tilltalade underlåtit att lämna in skattedeclaration i tid. Högsta domstolen dömde den tilltalade för nio fall av skattebrott av normalgraden. I domen uttalade Högsta domstolen bland annat att enbart det förhållandet att ett förfarande upprepas på likartat sätt inte bör medföra att brottsligheten bedöms vara systematisk på det sätt som krävs för att det ska vara fråga om grova skattebrott. Som regel bör det krävas någon form av brottsplan eller i allt fall att upprepningarna framstår som en påräknelig fortsättning på tidigare gärning eller gärningar. Högsta domstolen uttalade vidare att det förhållandet att brotten har upprepats dock kan, även om brottsligheten inte är att anse som systematisk i gradindelningshänseende, sammantaget med andra omständigheter föranleda att brotten ska bedömas som grova (se p. 21).

Min bedömning

När det gäller grunderna för min inställning i målet och frågan om prövningstillstånd ansluter jag mig till Ekobrottsmyndighetens uppfattning och vad myndigheten anför i sitt yttrande.

När det gäller frågan om prövningstillstånd vill jag sammanfatta min inställning enligt följande.

Den fråga som AA lyfter fram som intressant från prejudikatsynpunkt är vad som krävs för att en åtgärd ska kunna skäligen antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Vad ligger i begreppet klandervärt risktagande?

I samband med arbetet med Åklagarmyndighetens verksamhetsplan tas årligen fram en sammanställning över rättsfrågor som har bedömts som intressanta att få prövade i Högsta domstolen. Denna lista över prioriterade prejudikatfrågor tas fram av riksåklagaren i samverkan med Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten. I 2021 års lista återfinns en punkt som avser näringspenningtvätt och frågan vad som anses utgöra ett klandervärt risktagande vid penningtransaktioner. Här uttalas att det behövs vägledande uttalanden om vilken typ av omständigheter som krävs för att kontotransaktioner skäligen ska kunna antas vara vidtagna i penningtvättssyfte.

I det nu aktuella målet uttalar hovrätten följande.

Normalt kan en kontotransaktion i sig inte ses som något misstänkt. Förarbetena anger att det i regel bör föreligga någon kvalificerande omständighet för att en penningtransaktion skäligen kan antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Vad som utgör en kvalificerande åtgärd preciseras inte närmare utöver att det anges att en sådan omständighet kan vara hur transaktioner genomförs. (se a. prop. s. 115.) Det saknas vägledande avgöranden från Högsta domstolen i frågan om vilken typ av omständigheter som krävs.

Målet gäller således primärt frågan om vad som kan anses utgöra ett klandervärt risktagande vid penningtransaktioner. AA har gjort ett antal kontantuttag från bolagets bankkonto varefter han förvarat kontanterna och överlåtit dessa till en annan person. Såväl tingsrätten som hovrätten har funnit att det inte rått någon tvekan om att AAs åtgärder skäligen kunnat antas ha varit vidtagna i penningtvättssyfte. AAs hantering av kontanta medel och omständigheterna i övrigt kan därför sägas utgöra så tydliga kvalificerande omständigheter att hans handlande ligger klart över gränsen för vad som är att anse som ett straffbart klandervärt risktagande. Detta talar i viss mån emot att prövningstillstånd meddelas. Av Ekobrottsmyndighetens yttrande framgår emellertid att underrättspraxis inte är helt enhetlig i nu aktuellt avseende. Det finns rättsfall som tyder på att liknande omständigheter som de i målet inte är tillräckliga för att agerandet ska anses som ett klandervärt risktagande. Vidare anser jag att det kan finnas skäl för Högsta domstolen att uttala sig om betydelsen av kontanthantering i det nu aktuella sammanhanget. Enligt min mening utgör stora kontantbelopp eller kontanthantering i betydande omfattning i sig sådana kvalificerande omständigheter som normalt bör innebära att det är fråga om ett klandervärt risktagande.

Utöver frågan om vad som ska anses utgöra ett klandervärt risktagande vid penningtransaktioner aktualiserar målet även frågor om brottsenhet, gradindelning och straffvärdebedömningen vid näringspenningtvätt.

När det gäller frågan om brottsenhet har Högsta domstolen under senare år uttalat sig i en rad domar (se bl.a. ”Tillgreppen i köpcentret” [NJA 2006 s. 524], ”Socialbidragen” [NJA 2007 s. 973], NJA 2012 s. 886, ”De upprepade förfalskningarna” [NJA 2018 s. 378] och ”Mottagarkontona” [NJA 2020 s. 344]). Jag delar Ekobrottsmyndighetens uppfattning att det, med hänsyn till att hovrättspraxis inte är enhetlig, kan finnas skäl för Högsta domstolen att även uttala sig om vad som gäller vid näringspenningtvätt begången i en företagskontext av det slag som är aktuell i målet.

Hovrätten konstaterar att det finns ett nära samband mellan frågorna om gradindelning och straffvärdebedömning. Vidare konstateras att lagstiftaren i motiven uttalat att det klandervärda risktagandet vid en gärning avseende näringspenningtvätt bör anses lika allvarligt som ett penningtvättsbrott eftersom straffansvaret avser åtgärder i näringsverksamhet eller som ett led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning. Vad gäller

penningtvåtsbrott har Högsta domstolen uttalat att förbrottet i viss mån blir styrande för frågorna om gradindelning och straffvärdebedömning. För ansvar för näringspenningtvätt krävs inte att det föreligger något förbrott. Hovrätten har funnit att principerna för bedömning av straffvärde och gradindelning som tillämpas på förmögenhetsbrott och därpå följande penningtvåtsbrott även bör kunna tjäna till vägledning för näringspenningtvåtsbrottet. Enligt hovrätten motsvarar därför straffvärdet vid näringspenningtvätt, sett enbart till värdet som de aktuella åtgärderna avsett, fängelse i sex månader och brottet är att anse som grovt när brottet avser ett belopp som uppgår till fem basbelopp. I likhet med Ekobrottsmyndigheten delar jag hovrättens uppfattning i detta avseende och anser att en prövning av Högsta domstolen skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Sammanfattningsvis anser jag att en prövning av AAs överklagande skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag tillstyrker prövningstillstånd. Om Högsta domstolen skulle finna skäl att pröva målet bör det enligt min mening övervägas att meddela prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett avseende det faktiska händelseförloppet.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Petra Lundh

Lars Persson

Kopia till:

Ekobrottsmyndigheten, Huvudkontoret, Överåklagarens kansli (EBM2021-373)
Ekobrottsmyndigheten, Andra ekobrottskammaren i Malmö (EB-5461-16)